

taplarını tarayarak çok küçük bir bölümünü elde etmiştir (*Şezerât*, s. 85-90). 2. *Kitâbü'l-Ma'ârifü'l-müte'ahhîre*. İbn Hallikân'ın *Vefeyât*'ında nakledilen bilgilerden (I, 303; V, 268) eserin tarihle ilgili olduğu anlaşılmalıdır. 3. *ez-Zeyl 'alâ Târîhi'l-Vezîr Ebî Şüca' er-Rûzrâverî*. Rûzrâverî'nin İbn Miskeveyh'in *Tecâribü'l-ümem* adlı eserine yazdığı zeylin zeylidir. 4. *Zeylû Tabakâti'l-fukahâ*. Ebû İshak eş-Şirâzî'nin eserinin zeylidir. Sehâvî bunu *Tabakâtü'l-fukahâ* olarak kaydeder. Başta İbn Hallikân ve Sübkî olmak üzere çeşitli müellifler bu eserden nakillerde bulunmuşlardır. 5. *Ahbârü'l-vüzerâ*. Hilâl es-Sâbî'nin *Kitâbü'l-Vüzerâ* (*Tuhfetü'l-ümerâ' fi târihi'l-vüzerâ*) adlı eserine zeyildir. Hemedânî muhtemelen, Hilâl es-Sâbî'nin oğlu Garsünnî'me'nin *'Uyânü't-tevârih*'ine de bir zeyil yazmıştır (Cahen, s. 61; Rosenthal, s. 82). 6. *Ahbâru devleti's-sultân Muhammed ve Maḥmûd*. Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar ile (1105-1118) oğlu Mahmud (1118-1131) veya Gazneli Mahmud ile (998-1030) Muhammed (1030, 1041) dönemleriyle ilgili bir eser olması muhtemeldir. 7. *Kitâb fi's-şü'm* (*Kitâbü's-Şü'm*). 8. *Ümerâ'ü'l-hac*.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmiletü Târîhi't-Taberî* (nşr. Albert Yûsuf Ken'ân), Beyrut 1958, neşredenin önsözü, ayrıca bk. s. 190; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 161; X, 8; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 648; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 303; II, 116; V, 59, 105, 119, 268; İbnü'l-Fuvâtî, *Telḥîşu Mecma'i'l-âdâb* (nşr. Mustafa Cevâd), Şam 1382-87, II/2, s. 451; Kütübî, *'Uyânü't-tevârih* (nşr. Faysal es-Sâmîr - Abdülmün'im Dâvûd), Bağdad 1397, XII, 193; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 37-38; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhi), IV, 203; V, 162, 163; VI, 135; İbn Kesîr, *el-Bidâye* (nşr. Ahmed Ebû Melhem), Beyrut 1405, XII, 212; Sehâvî, *el-İ'ân bi't-tevbiḥ*, s. 40, 182-184, 302; Claude Cahen, "The Historiography of the Seljuqid Period", *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis - P. M. Holt), London 1962, s. 61-62, 64, 69; F. Rosenthal, *A History of the Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 82, 292, 411, 414, 418, 509; İhsan Abbas, *Şezerât min kütübün mefkûde fi't-târîh*, Beyrut 1988, s. 83-90; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 313; Bedrî Muhammed Fehdî, "el-Hemezanî ve kitâbühü Tekmiletü Târîhi't-Taberî", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb ve'l-ülûmi'l-insâniyye*, sy. 2-3, Fas 1979-80, s. 231-255.

SÂDİK SECCÂDİ

HEMEDÂNÎ, Seyyid Ali

(bk. HEMEDÂNÎ, Emîr-i Kebîr).

HEMEDÂNÎ, Yûsuf b. Eyyûb

(bk. YÛSUF el-HEMEDÂNÎ).

HEMEDÂNİYYE

(همدانية)

Kübreviyye tarikatının Emîr-i Kebîr Hemedânî'ye (ö. 786/1385)

nisbet edilen bir kolu

(bk. HEMEDÂNÎ, Emîr-i Kebîr).

HEMEZAN

(bk. HEMEDAN).

HEMMÂM b. MÜNEBBİH

(همّام بن مبه)

Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî (ö. 132/750)

İlk yazılı hadis metinlerinden *eş-Şahîfetü's-şahîha* adlı mecmuası ile tanınan tâbiî.

40 (660) yılında Yemen'de doğduğu tahmin edilmektedir. Bazı kaynaklarda babası Münebbih'in, Yemenli Seyf b. Züyezen'in Habeşliler'e karşı yardım istemesi üzerine İran Kısrası I. Hüsrev tarafından gönderilen askerlerle birlikte Yemen'e gidip oraya yerleştiği kaydedilmektedir. Bu sebeple Hemmâm, aslen İranlı olup daha sonra Yemen'e yerleşenlerin (bk. EBNÂ) torunları için kullanılan Ebnâvî nisbesiyle de anılır. Babası Münebbih Hz. Peygamber zamanında müslüman oldu.

Hemmâm İslâmî ilimlerle ilgilenen bir aileye mensuptur. Ağabeyi Vehb ile onun oğulları Abdullah ve Abdurrahman, kardeşi Ma'kûl'un oğulları Abdüssamed ve Akîl hadis okumuş ve okutmuşlardır. Kendisi de gençliğinde Medine'ye giderek Ebû Hüreyre'den hadis öğrendi ve bu hadisleri *eş-Şahîfetü's-şahîha* adlı bir mecmuada topladı. Ayrıca Muâviye b. Ebû Süfyân, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Ömer gibi sahâbilerden rivayette bulundu. Kendisinden de ağabeyi Vehb, kardeşinin oğulları Akîl ile Ma'kûl ve Ma'mer b. Râşid gibi âlimler hadis rivayet ettiler. Hemmâm San'a'da vefat etti. Cenaze namazını San'a Valisi Ömer b. Abdülhamîd kıldırdı. Ölüm tarihi 101 (719), 102 (720) ve 131 (749) ola-

rak da zikredilmiştir. Bütün kaynakların güvenilir bir muhaddis olduğu hususunda birleştikleri Hemmâm'ın rivayetleri Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'iyle *Kütüb-i Sitte*'de ve diğer hadis kitaplarında yer almıştır.

eş-Şahîfetü's-şahîha günümüze ulaşan ilk yazılı hadis metinlerindedir. Hemmâm'dan Ma'mer b. Râşid'in, ondan talebesi Abdürrezâk es-San'ânî'nin, ondan da Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim gibi muhaddislerin rivayet ettikleri bu mecmuada Allah'ın sıfatları, sünnetin önemi, namaz, oruç, cihad, tövbe, ahlâk, geçmiş ümmetler, peygamberler, cennet, cehennem gibi konularda 139 (veya 138 yahut 136) hadis bulunmaktadır. Muhammed Hamîdullah (*MMIADm.*, XXVIII [1953], s. 96-111; Haydarâbâd 1955, 1956, 1961, 1967, 1979; Paris 1979), Rif'at Fevzî Abdülmuttalib (Kahire 1406/1985) ve Ali Hasan Ali Abdülhamîd (Beyrut 1407) tarafından yayımlanan eseri Hossein G. Tocheport Fransızca'ya (Paris 1979), Muhammed Rahîmüddin İngilizce'ye (Haydarâbâd 1399/1979), M. Ragîb İmamoglu (Ankara 1966), Talat Koçyiğit (Ankara 1967) ve Kemal Kuşçu (İstanbul 1967) Türkçe'ye çevirmiştir. Eser ayrıca Urduca'ya tercüme edilmiştir (Haydarâbâd [Dekken], 1955, 1956).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned (nşr. Ahmed Muhammed Şakîr), Kahire 1416/1995, VIII, 181-253; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 544; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 236; İclî, *eş-Şikâat*, s. 461; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 107; Ahmed b. Abdullah er-Râzî, *Târîhu Medineti San'a* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), San'a 1401/1981, s. 421; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 122; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 298-300; XXXI, 143; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 311-313; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 101; a.mlf., *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), II, 94; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 67; Zirikî, *el-A'lâm*, IX, 98; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 153; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 122-123; a.mlf., "Hadis Müsannefatının Mebde'i ve Ma'mer b. Râşid'in Câmî'i", *TM*, XII (1955), s. 121-129; Muhammed Hamîdullah, "Akdemü te'lif fi'l-hadîşin-nebevi Şahîfetü Hemmâm b. Münebbih ve mekânetühâ fi târihi 'ilmi'l-hadîş", *MMIADm.*, XXVIII (1953), s. 96-116, 270-281, 443-467.

KEMAL SANDIKÇI

HEMS

(الهمس)

Arap alfabesinin bazı harflerindeki telaffuz özelliğini ifade eden terim

(bk. HARF).